

SOCIALNI PROGRAM PREŽIVETJA: DRUŽINA V ČASU KRIZE

GABI ČAČINOVIČ-VOGRINCIC

Povzetek

Empirična raziskava v okviru študentskih eksperimentalnih vaj kaže, da imata v času, ko se je stanovanjsko vprašanje zelo zaostriło, dve tretjini študentov socialnega dela zagotovljeno stanovanje pri svojih ali partnerjevih starših, vendar si samo 5 odstotkov tega tudi želi. Po kritiki tradicionalnega slovenskega doživljajskega vzorca, ki pogojuje tako rešitev in otežuje bolj odprte in inovativne, razpravlja članek o psihološkem problemu, ki izvira iz skupnega življenja dveh generacij. Ta problem osvetljuje s pomočjo dveh pojmov družinske psihologije: pojma delovne skupine (W. R. Bion) in postavk o koaliciji med roditelji in ohranitvi generacijskih razlik (Th. Lidz, R. Skynner). Razprava o obeh konceptih vodi do sklepa, da mora družina izdelati projekt svojega vsakdanjega življenja in si omogočiti razmejitev.

Summary

Empirical research in the framework of student group project-work shows that in the time of big housing shortage in slovenian society two thirds of students of social work have their housing problems "solved", i.e. they will remain in the houses of their parents or their partners' parents. But only 5 % agree with this solution. After a critique of the traditional slovene emotional pattern, which determines this solution and renders more open and inovative ones more difficult, the paper discusses the psychological problem of living-together of two generations. Two psychological concepts could be used to highlight the problem: the concept of work-group (W. R. Bion) and the concept of coalition between parents and of maintaining of generational differences (Th. Lidz, R. Skynner). The discussion of both concepts leads to the conclusion, that it is necessary for the family to work out the project of their common living and makes possible the delimitation of the two generations.

I.

V okviru tega prispevka bom govorila le o enem vidiku vpliva kriznih družbenih razmer na dogajanja v družini - o podaljševanju odvisnosti otrok od družine. Kriza pomeni za današnjo generacijo mladih ljudi predvsem to, da se podaljšuje odvisnost otrok od staršev. Zdi se, kot da so možnosti odraščajočega otroka vse bolj odvisne od družine. Šolanje, zaposlitev in stanovanje postajajo znova družinske naloge, družinsko breme.

To so naloge, ki zahtevajo od družine notranje spremembe, ki se jih ljudje ne zavedamo. Odrasel otrok mora stopiti iz družine ven, v samostojnost in neodvisnost. Če je prisiljen ostati, potrebuje njeno pomoč za to, da se razmeji, konfrontira in prevzame odgovornost za svojo samostojnost znotraj skupine, ki mu mora omogočiti spreminjanje vloge.

Morda večgeneracijske družine - ali je to naša perspektiva? - niso le slaba možnost za življenje, gotovo pa ne ogrožajo svojih članov, če ohranijo sposobnost, da ščitijo celostnost posamezne generacije in tudi zavestno vzpostavijo meje in nova pravila o skupnem življenju. To morda zveni enostavno, vendar mi svetovalne izkušnje potrjujejo, da to ni običajno.

Pričakovali smo, da bo razvoj družbe omogočil družini, da bo s svojimi potrebami stopila iz privatnosti ven in zanje iskala rešitev tudi v družbi. Dogaja se ravno obratno, kriza sili družino, da se z družbenimi problemi sooča, kot da so zgolj njeni, privatni, psihološki. Če s tem prispevkom želim pokazati, kako lahko stroka prispeva k temu, da bi družina bolje obvladala pritiske v današnjem času krize, se ne odpovedujem ne kritiki družbenih razmer, niti ne pristajam na psihologizacijo družbenih problemov. Dejstvo je, da odrasli otroci ostajajo doma, da se mlade družine selijo k staršem, v stroki pa imamo znanje, ki nam omogoča, da formuliramo spremembe, ki jih potrebujemo.

II.

Študentje naše šole so v okviru projekta blok-eksperimentalnih vaj raziskovali, kako rešujejo ali kako bodo njihovi vrstniki rešili stanovanjski problem mladih družin po končanem študiju. Izpeljali so več kot 60 polstandardiziranih intervjujev med študenti šole. Rezultati so presenetljivi in zgovorni hkrati: 2/3 anketiranih ima stanovanjski problem rešen - lahko se vselijo oz. vselili se bodo k svojim oz. k fantovim (dekletovim) staršem. Od 40 anketiranih si samo dva to tudi želita. Vsi ostali se bojijo te

perspektive, vsi bi rajši odšli na svoje, bili samostojni in neodvisni, vendar vsi pristajajo na rešitev, saj druge možnosti ne vidijo. Tista tretjina, ki nima te "družinske" možnosti, nima nobene možnosti. S pesimizmom gledajo na možnosti lastnega stanovanja, razmišljajo o zaslužku v tujini, o sreči pri stanodajalcih...

V naših intervjujih je večina staršev za svoje otroke poskrbela nekako vnaprej, zanje in ne skupaj z njimi. Ko so gradili hišo za družino, so poskrbeli tudi za otroke, s tipično slovensko željo, da bi otroci ostali doma. Še nekaj let nazaj so prostorne hiše povsod po Sloveniji ostajale prazne, danes mladi izbire, da zavrnejo skrbno ponujeno, nimajo več.

V naši projektni skupini smo želeli povprašati tudi starše študentov o tem, kaj so, kaj bodo storili v pomoč za reševanje stanovanjskih problemov otrok oz. ali se čutijo dolžni, da pomagajo. Uspelo nam je izpeljati le nekaj pogovorov, ki ničesar ne dokazujejo, pokazali pa so zadrego, stisko, občutke krivde tistih staršev, ki niso zmogli preskrbeti svojim otrokom vsaj skromnega stanovanja.

Možen sklep za študentsko populacijo, ki je sodelovala v raziskavi je, da ima na razpolago stanovanjski fond, ki pokriva dve tretjini potreb. Stanovanja so, vendar vežejo mlade družine v matične. V razpravi smo govorili o tem, kako nesmiselno je nadaljevati s pozidavo zemlje, saj stanovanja so. Skoraj v šali je padel predlog naj bi zamenjali "starševska stanovanja" - namesto, da bi se otroci selili k svojim lastnim staršem, bi se lahko selili k nekim drugim, prijateljevim, "ne-svojim" na nekem alternativnem tržišču stanovanj. Tega alternativnega tržišča ni in v projektni skupini smo zaslutili, kako težko ga bo vzpostaviti, saj si študentje sploh niso mogli zamisliti, da bi njihovi starši dovolili takšne zamenjave ali uporabo njihovih stanovanj neki tuji, "ne-lastni" mladi družini.

Morda bi se splačalo preveriti tezo, da na področju reševanja stanovanjskih vprašanj ni nobene skupnostne iniciati-

ve, ki bi se z iniciativo ljudi umestila med privatno in družbeno, zato ker v našem družbenem prostoru ni ženske, feministične akcije.

Reševanje stanovanjskih problemov v današnjih kriznih časih, kot se je pokazalo v predstavljeni pilotski raziskavi, je zgolj ilustracija notranjih rezerv, ki jih družina lahko uporabi, da bi pomagala novi generaciji. Kakšne so stvarne možnosti, da bi se družinske zmogljivosti prelile iz zasebne v neko novo, skupno možnost, nismo raziskali. Dejstvo pa je, da je temeljna motivacija, ki osmišlja družinsko "žrtev" ravno to, da gre za nas, za naše, za zasebno.

Danes še utopične alternative navajamo pač v razmislek o nekih novih možnostih. Problem, ki se postavlja dvema ali trem generacijam, ki se morajo znova naučiti živeti skupaj je, kako oditi, čeprav ostajaš, vzpostaviti meje za lastno neodvisnost, ki razmejujejo in vendar tudi povezujejo.

III.

V tem okviru predstavljam le dva družinsko-psihološka koncepta, ki, po moji sodbi, prispevata k temu, da "bolje vidimo, kaj delamo" (*von Braunnühl, 1986*), s tem pa predstavljata strokovno izhodišče za reševanje problemov skupnega življenja. Gre za koncept "delovne skupine" *W. R. Biona* in za postavke *Th. Lidza* pa tudi *R. Skynnerja* o nujnosti koalicije oz. zavezništva med roditelji in ohranitve generacijskih razlik oz. jasno razmejenih podsistemov v družinskem sistemu.

Moja teza je, da se družina mora na novo odkriti tudi kot delovni projekt in bolje kot doslej izrabiti tiste možnosti, ki jih ima, da spodbudi svoje člane, da "ne-anonimno" prispevajo k (tudi) zavestno postavljenim ciljem. Tukaj mislim zelo konkretno na odhajanje otrok oz. na ostajanje odraslih otrok doma.

Bionov koncept razvite, prosvetljene ali delovne skupine ponazarja tisti del družinske stvarnosti, ki ga je mogoče - in potrebno - odobriti.

Možno je predpostaviti, da se družinska skupina mora organizirati tudi kot delovna skupina, saj družina potrebuje soočenje z lastnim izkustvom in potrebuje razvoj. Treba je opraviti vrsto nalog, opravil, dolžnosti. Delovna skupina je transparentna, v delovni skupini se omogočajo izkušnje "spособnosti za konflikt" (Mertens). Bionova postavka o delovni skupini oziroma o delovni funkciji skupine, ki se mora izoblikovati v sleherni družini, odpira možnosti za problematiziranje enega aspekta življenja družine, ki se nam zdi izredno pomemben. Delovna funkcija družine, za družino značilen način zastavljanja in opravljanja nalog, dolžnosti, je del družinske stvarnosti, del, ki je slabo ekspliciran.

V Bionovem pojmovanju deluje družinska skupina v funkciji delovne skupine, ko ravna po principu realnosti. Predstavlja torej zavestno delitev dela, individualizacijo in diferenciacijo med člani za opravljanje tistega, kar je v družini in za družino treba opraviti. V funkciji, ki jo ima posameznik v delovni skupini, se postavljajo pogoji za posameznikovo avtonomijo. Delovna skupina pomeni vpletenost, izpostavljenost, akcijo, poseganje. Predpostavlja postavljanje ciljev ter delo in odgovornost za njihovo uresničitev. Biti delovna skupina pomeni biti živ, biti dejaven, odziven.

V vsakem obdobju svojega življenja družina stoji pred vrsto nalog, ki jih je treba opraviti in vsako novo obdobje v njenem življenjskem ciklusu ji postavlja nove naloge. Osveščенost in zavest o tem - če uporabimo Skynnerjeve pojme - so nezadostni.

V analizi vsakdanjega življenja v družinah (G. Čačinovič-Vogrinič, 1976), sem ugotavljala, da sicer precizna delitev dela med možem in ženo ni predmet razprav. Družine so se praviloma s presenečenjem in kot da bi to možnost šele na novo odkrile, lotile samoanalize. Dogovarjanja in skupnega iskanja skoraj ni bilo.

Ker je delovna struktura nereflektirana, otroku ne daje dovolj delovnega izkustva. Lastni prispevek družini ostaja neartikuliran. Iz sfere produkcije izrinjena družina je od-

stopila tudi od tistega, kar ima: od tega, da bi se zavedala in se osveščala o delu, ki ga je v njej in zanjo treba opraviti, od delovne vzgoje ali od vzgoje za delo.

Meni se zdi pomembno *Bionovo* opozorilo, da se odnosi v skupini morajo individualizirati in diferencirati ob delu, ob, kot on pravi, racionalnih, zavestnih ciljih. Družina bi to izkušnjo lahko uporabila.

Pri tem mislim dobesedno na delovno izkustvo, na zavestno in potencialno osveščeno izkustvo o prvi možnosti za sodelovanje v skupini. Že tolikokrat ponovljeni citat *Petre Millhofer* o tem, koliko človeške potrebe po komunikaciji in sodelovanju je politično neproduktivno vezanih v družino (P. Millhoffer, str. 1), se sicer nanaša na konflikten položaj družine v družbi, vendar mislim, da bi ga mogli uporabiti tudi za označevanje ravnanja družine samo s seboj. Zavestno spoprijemanje z delovno funkcijo bi pomenilo prispevati k produktivnosti človeka znotraj družine in s tem ustvariti enega od pogojev za ustvarjalno poseganje v družino. Družina potrebuje pomemben projekt za svoj razvoj, ravno tako kot posameznik potrebuje pomembno nalogo v svojem identitetnem razvoju. Ob tem seveda vsak član skupine mora poznati skupen projekt, pomen lastnega prispevka in jasno določeno vlogo v njem. In skupno življenje bi lahko bil pomemben projekt.

Namen tega ekskurza je ponuditi tezo o nujnosti, da družina za svoje vsakdanje življenje skupaj izdela projekt in si omogoči ustvarjalnost in razmejitev. Danes so delovne naloge ostale kot tradicionalno določene naloge posameznika v vlogi otroka, matere, očeta. Pojmujejo se le kot dolžnost, žrtev ali zahteva posameznika, ocenjujejo se kot osebni uspeh ali neuspeh, ki ga spremljajo občutki zadovoljstva, krivde ali sramu.

Skupno življenje se pojmuje kot usoda in ne kot delovne naloge. Delovni projekt družinske skupine je bil jasno formuliran, ko je bila družina proizvodna skupina in umeščena v sfero produkcije. Zdaj ga je treba formulirati zavestno na novo, kot projekt skupnega življenja za to, da se ostane in

za to, da se odide.

V delovnem projektu je treba povezati interes članov v družini z interesi in nalogami, ki jih imajo izven nje. S tem se tudi znotraj družine ustvari možnost za razmejevanje družinskega in družbenega in delovna možnost sodelovanja, ki spodbuja in omogoča samostojnost, avtonomije.

Lidzov koncept zavezništva med roditelji omogoča, da določno formuliramo eno od temeljnih zahtev za strukturo in interakcijo obeh ali morda celo vseh treh generacij, ki živijo skupaj.

Koalicija staršev oz. zavezništvo pomeni, da roditelja drug drugega podpirata v svojih vlogah, da vzajemno povečujeta občutke varnosti in gotovosti. Roditelja v svojem odnosu do otrok upoštevata drug drugega in tako ustvarjata pogoj za to, da se vlogi zakoncev in vlogi roditeljev ne izključujeta, temveč dopolnjujeta.

Ohranitev generacijskih razlik pomeni najprej, da starši v zadovoljevanju svojih potreb ne smejo postati odvisni od svojih otrok, otrok pa potrebuje svojo odvisnost od staršev, da bi mogel odrasti.

V novih družinskih skupnostih je treba na novo izoblikovati odnose med koalicijami. Zgolj iz zavezništva med starši znotraj stare in znotraj mlade družine je mogoče razmejiti nove vloge od starih, spremeniti pravila, postaviti nova. Zavezništvo med zakonci (starši in starimi starši) je pogoj za to, da se posamezne družinske skupine kot celote razmejijo druga od druge. Hči, ki je hkrati žena in mati, mora skupaj s svojim možem raziskati, kdo sta in kako bosta živeela skupaj in iz lastnih - ali tudi iz lastnih, novih, posebnih družinskih potreb mlade skupnosti drugače postaviti družinske vezi, tako da se generacijske razlike ohranijo. V matični družini so preprečevale koalicije med staršem in otrokom, zdaj med mlado ženo ali možem in materjo.

IV.

V tezah je mogoče le nakazati problem in možne rešitve.

Ne ponujam zgolj "notranjih rezerv" namesto družbenih sprememb. Vendar stroka lahko pomaga pri iskanju novih rešitev za ta pomemben socialen problem družin in otrok, ki se morajo razmejiti, ne da bi se razšli. Pri tem se staršem in odraslim otrokom postavlja ista naloga - delo za razmejevanje, delo za avtonomijo, sodelovanje v delovni skupini.

Gabi čačinovič-Vogrinič, diplomirana psihologinja, doktorica znanosti, docentka, Višja šola za socialne delavce, Šaranovičeva 5, Ljubljana